

Підгурська В. Ю.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри лінгвометодики та культури фахової мови
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Формування культури професійного мовлення студентів засобами вправ та завдань на переклад

Сьогодні зростає суспільне значення української мови, здійснюється активна робота щодо вивчення і ведення діловодства державною мовою. Офіційно-діловий стиль віддзеркалює рівень освіти нації та її культури, оскільки його правильне використання значно підвищує престиж української мови.

При вивченні дисципліни "Українська мова (за професійним спрямуванням)" обов'язковою й важливою умовою формування культури ділового мовлення та розвитку комунікативної компетентності студентів повинні стати вправи й завдання на переклад.

Природу перекладу теоретично обґрунтували такі відомі науковці, як: Л. Бархударов, В. Бреус, В. Виноградов, О. Кундзич, Т. Левицький, О. Фінкель, А. Федоров та ін.

Проаналізувавши праці вчених у цій галузі, доходимо висновку, що *переклад – відтворення оригіналу засобами іншої мови із збереженням єдності змісту і форми.*

Навчальний переклад є засобом навчання культури мовлення і має застосовуватися разом з іншими вправами для розвитку мовленнєвих умінь і навичок студентів. Чим частіше застосовуватиметься переклад на заняттях, тим вільніше переходитимуть студенти з однієї мови на іншу, тим глибше вони знатимуть обидві мови.

При перекладі ділових текстів з російської мови на українську виникає ряд специфічних труднощів. М. Рильський зазначав, що найважчий переклад – це переклад із спорідненої мови, оскільки "в'яже тут саме оця близькість мов, оця спокуса можливості перекладати слово в слово..."[3, с. 214].

Типовими перекладацькими помилками вважається кожне відхилення від норм літературної української мови під час перекладу слова, словосполучення або речення.

З досвіду роботи можемо констатувати, що при перекладі з російської мови на українську, найбільше студенти допускають граматичних помилок.

За класифікацією В.Мельничайко, граматичні помилки будемо розглядати як морфологічні і синтаксичні.

Так, морфологічні помилки – вид граматичних помилок, які пов'язані з порушенням творення граматичних форм, спотворення морфологічного складу слова: неправильне вживання відмінкових закінчень іменників, форм числа, дієслівних форм [1, с. 178].

Синтаксичні помилки – це граматичні помилки, суть яких зводиться до порушення норм узгодження, керування, зв'язку між займенниками і тими

словами, на які вони вказують; неправильний порядок слів у реченні, пропуски членів речення, синтаксичні повтори, одноманітні синтаксичні конструкції, зміщення форм прямої і непрямої мови [1, с. 247].

У професійному мовленні часто вживаються невдало перекладені синтаксичні конструкції, що спричинено прагненням мовців до дослівного перекладу, внаслідок чого порушуються граматичні та стилістичні норми сучасної української мови. Наприклад: *В порядке исключения – У порядку винятку (правильно – як виняток); Ни под каким видом – ні під яким виглядом (правильно – нізащо; ні в якому разі).*

Отже, на практичних заняттях з "Української мови (за професійним спрямуванням)" слушно буде запропонувати студентам такі види вправ:

1. Перекладіть подані словосполучення українською мовою.

С целью предотвратить, в случае отказа, прийти к решению, приличные результаты, принять к сведению, призводит оплату, самый высокий, с красной строки, следующим будет выступать, становится действующим, с целью предотвратить, хорошее отношение, через некоторое время.

2. Прочитайте і запам'ятайте переклад сталих словосполучень. З поданими словосполученнями складіть речення.

К тому идёт – до того йдеться; иметь цель – мати на меті; между прочим – між іншим; свести на нет – звести нанівець

3. Перекладіть словосполучення українською мовою, відповіді звірте з ключем.

На протяжении дня; в должности переводчика; положить в кошелек; болеть гриппом; обучаться на родном языке; из-за отсутствия денег; ссора из-за пустяка; в трех километрах от границы; сказать в двух словах; в два раза меньше; вовлечь в работу; в одиннадцать часов.

Ключ:

Протягом дня; на посаді перекладача; покласти до гаманця; хворіти на грип; навчатися рідною мовою; через відсутність (брак) грошей; сварка через дурницю; за три кілометри від кордону; сказати двома словами; удвічі менше; залучити до роботи; об одинадцятій годині.

4. Визначте правильний варіант перекладу.

- *В соответствии с планом.* У відповідності з планом – у відповідності до плану – відповідно з планом – відповідно до плану.
- *На протяжении пяти недель.* На протязі п'яти неділь – на протязі п'яти тижнів – протягом п'яти неділь – протягом п'яти тижнів.
- *Разработать следующие мероприятия.* Розробити слідувачі міроприємства – розробити слідувачі заходи – розробити такі заходи.
- *В результате проверки.* У результаті перевірки – в результаті перевірки – внаслідок перевірки.
- *Выполнить большой объем работ.* Виконати великий обсяг робіт – виконати великий об'єм робіт.
- *Приложить все усилия.* Докласти всі зусилля – докласти всіх зусиль – прикласти всіх зусиль – прикласти всі зусилля.

- *Представляют отчет.* Представляти звіт – подавати звіт.

При перекладі текстів ділових документів слід пам'ятати, що в українській мові, на відміну від російської, майже не використовуються активні дієприкметники, які утворюються від дієслів недоконаного виду за допомогою суфіксів -ач(-яч), -уч(-юч). Для української мови характерне, натомість, вживання підрядних речень (*работающий в должности – що працює на посаді*).

1. Перекладіть на українську мову.

По вине ли, совместно проживающих; превышающий установленную норму; отец, обучающий сына; уважающий себя человек; депутат, провозглашающий речь; певец, исполняющий авторскую песню.

2. Перекладіть словосполучення з активними і пасивними дієприкметниками українською мовою.

Развивающаяся страна; излечимая болезнь; окружающая среда; окружающие нас люди; испытавший сильное нервное потрясение; истекающий кровью; начинающий автор; привитые от гриппа; кровоточащая рана; облученный объект; верящий в Бога; испытывающий сильную головную боль; ведущий специалист; действующее законодательство; пострадавший от наводнения; облысевший; выступающий; легковоспламеняющиеся вещества; присутствующие; мы, нижеподписавшиеся; в текущем году; в минувшем (истекшем) году.

При перекладі речень із звертанням, вираженим у російській мові формою називного відмінка, студенти вживають здебільшого цю ж форму, забуваючи про те, що в українській мові використовується клична форма. Це ж стосується і безособових конструкцій з присудковими формами на -но, -то, не властивими російській мові.

1. Перекладіть по-українськи та запишіть слова й словосполучення у Кл. відмінку однини.

Олег, Киев, бурлак, Мария Ивановна, дорогой друг, президент, профессор, коллега, сестра, курсант, чумаки, Родина, товарищ, поляк, китаец, Василий Ильич, Николай Степанович, весна, ректор, ветер, господа.

2. Переклад українською мовою.

Прибор изобретен, рукопись найдена, ответ получен, враг разбит, вопрос решен, порядок установлен, расписание составлено, график изменен, кружок создан, стирка закончена, путь открыт.

3. Подані речення перекладіть українською мовою. Сформулюйте принципову відмінність вираження звертань в обох мовах.

Уважаемый ректор, выражаем Вам свою благодарность за помощь!; Люблю твои просторы, Украина; Степан, я очень надеюсь на твой совет; Господин профессор, Ваша лекция чрезвычайно интересна; Не покидай меня, моя надежда; Студент, позволь мне к тебе обратиться; Молодой человек, скажите, пожалуйста, как пройти в библиотеку; Скажите спасибо, дорогой Виталий Иванович, этой девушке; Товарищи, занимайте места; . Уважаемый Иван Степанович, просим извинить нас за невозможность вовремя выполнить Ваш заказ; Надежда Ивановна, объясните, пожалуйста,

причину вашего опоздания на работу; Господин Президент! Искренне рад приветствовать Вас, весь украинский народ с Днем Независимости!

У професійному мовленні при перекладі з російської мови на українську важливо правильно вживати прийменник *по*. Оскільки російські конструкції з прийменником *по* в українській мові перекладаються цілим рядом конструкцій з прийменниками: *за, з, на, для, після, у(в), по, через* та ін..

Наведемо вправи по вдосконаленню навиків перекладу з прийменниками.

1. Перекладіть подані словосполучення українською мовою, звертаючи увагу на вживання або невживання прийменника **по**.

По контракту, с января по март, по инициативе, по приглашению, по требованию, по изучению, по возвращению, племянник по отцу, по направлению, по работе, по недоразумению, работают по новой схеме, по поручению, поговорить по душам, отсутствовать по болезни.

2. Визначте, у якому рядку допущено граматичну помилку під час перекладу.

1. *При участии – за участі.*

2. *Тетрадь по математике – зошит по математиці.*

3. *По болезни – через хворобу.*

4. *В течение недели – протягом тижня.*

5. *По многим причинам – з багатьох причин.*

3. Перекладіть на українську мову прийменникові звороти, складіть із ними речення.

По собственному желанию; по вине директора; комиссия по вопросам контроля; благодаря общим усилиям; в случае невыполнения; в противном случае; по истечении срока; согласно графику; принять во внимание; принять к сведению; в адрес дирекции; не по силам выполнение задания; прийти по делу; по поручению инспекции; по требованию комиссии; на следующий день; несмотря на трудности.

Вільний, тобто не перевірений за словником переклад усталених прийменникових словосполучень призводить до порушень мовних норм, є причиною нерозрізнення лексико-граматичних форм: *несмотря на замечания*, як правило перекладають *не дивлячись на зауваження*, а треба – *незважаючи на зауваження*; *в соответствии с приказом* - у відповідності з *наказом*, а треба - *відповідно до наказу* і т. ін.

1. Перекладіть подані словосполучення українською мовою, звертаючи увагу на вживання або невживання прийменників. Складіть з цими словосполученнями речення.

Поставить в известность, принять срочные меры, на протяжении, к крайнему сожалению, согласно уставу, в соответствии с., принять во внимание, прийти к выводу, около тысячи гривен, прийти по делу, быть в ответе за..., при любых условиях, на протяжении, быть во главе, по долгу службы, по приглашению.

Подібні завдання сприяють зміцненню основних комунікативних ознак культури мовної особистості – правильності мовлення, його точності, виразності, багатства; – розвивають цілу низку конкретних навичок: роботи

зі словниками, трансформації, редагування. Отже, систематичне використання навчального перекладу активізує мислення, розвиває зв'язне усне та писемне мовлення, збагачує словниковий запас, формує мовне чуття та інтуїцію студентів.

Список використаних джерел та літератури

1. Кочан І. М. Словник-довідник із методики викладання української мови / І. М. Кочан, Н. М. Захлюпана. – [2-ге вид., виправл. і доповн.]. – Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 306 с.
2. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови: Конструювання, редагування, переклади. Посіб. для вчителів. — К.: Рад. школа, 1984. — 223 с.
3. Рильський М. Розмова про мову. У братерській співдружності / М. Рильський // Рильський Максим. Ясна зброя. Статті / упор. та прим. канд. філол. наук Г. М. Колесника. – К. : Рад. письменник, 1971. – 284 с.